

APSTIPRINU
Paula Stradiņa Medicīna
vēstures muzeja
direktors

/Kaspars Vanags/

Apstiprināšanas datums skatāms parakstīšanas laika zīmogā

Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja
Krājuma darba politika
2023–2027

Rīga

Saskaņots ar Veselības ministriju 24.10.2023

Satura rādītājs

Politikas ietvars	4
Krājuma darba organizācijas struktūra un tās dalībnieki Muzeja pārmaiņu procesā	5
Pašreizējās krājuma darba politikas izvērtējums	6
Krājuma satura raksturojums	6
Krājuma veidošanās vēsture	6
Krājuma struktūra	7
Krājuma tematiskā klasifikācija	8
Krājuma veidošanas kritēriji	10
Komplektēšanas pieejas, veidi un metodes	10
Krājuma papildināšanas tēmas un prioritātes	11
Krājuma saglabāšana	12
Preventīvie pasākumi krājuma saglabāšanai	12
Konservācija un restaurācija	14
Krājuma pieejamība un izmantošana	15
Krātuves apmeklējums un attēlu izsniegšana	16
Deponējumi	17
Krājuma digitalizācija	17
Krājuma darba problēmas un no tām izrietošās prioritātes	18

Politikas ietvars

Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja (turpmāk – Muzejs) krājuma darba politika ir dokuments, kas raksturo Muzeja krājuma darba pārvaldību un nosaka krājuma veidošanas, papildināšanas, uzskaites, saglabāšanas, izmantošanas un digitalizēšanas vadlīnijas laika periodam no 2023. līdz 2027. gadam. Krājuma darba politika attiecas uz Muzeja galveno ēku Ukrainas neatkarības ielā 1, Rīgā un muzeja struktūrvienību Farmācijas muzeju Riharda Vāgnera ielā 13, Rīgā. Krājuma darba politika attiecas uz visiem Muzeja darbiniekiem un sadarbības partneriem un caurvij ikdienas darba pienākumu veikšanu.

Politika izriet no:

- Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja nolikuma (2009. gada 27. oktobra MK noteikumi Nr. 1233), kas nosaka, ka Muzeja darbības mērķis ir vākt, saglabāt, pētīt, izstādīt un popularizēt materiālās un nemateriālās liecības, kurām ir vēsturiska, zinātniska un memoriāla nozīme, kā arī ar tām saistītu informāciju par Latvijas un pasaules medicīnas vēsturi, lai veicinātu sabiedrības izglītošanu un attīstību.

- Muzeja misijas: Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs veido izpratni par rūpēm kā ilgtspējīgas sabiedrības pamatu. Balstoties uz dzīvības un sociālo zinātņu pētījumiem un kultūrvēstures liecībām, muzejs runā ar plašu auditoriju par veselību kā mainīgu priekšstatu kopumu, kas uzrāda dažādu periodu, reģionu un individuālo pieredžu mijiedarbi.

- Muzeja vīzijas: Latvijas iedzīvotājiem Muzejs ir veselīgas dzīves komponente mūža garumā.

- Muzeja vērtībām: Muzejs kā Veselības ministrijas padotības iestāde savā darbā ievēro vienotās valsts pārvaldes vērtības: profesionalitāte un efektivitāte, godprātība, atbildība, darbs sabiedrības labā, valsts ilgtspēja un sabiedrības labklājība, atklāta un sabiedrībai pieejama valsts pārvalde un sadarbība valsts pārvaldē. Savukārt Muzeja stratēģijā 2023–2027 izvirzītas trīs pamatvērtības: iekļaušana, proaktivitāte un intelektuālais godīgums.

Tiesiskie un ētiskie pamati:

- Latvijas Republikas Muzeju likums;
- Noteikumi par Nacionālo muzeju krājumu (2006. gada 21. novembra MK noteikumi Nr. 956);
- Latvijas Republikas Autortiesību likums;
- ICOM Profesionālās ētikas kodekss;
- Latvijas Zinātņu akadēmijas Zinātnieka ētikas kodekss;
- UNESCO Konvencija par kultūras priekšmetu nelikumīgas ieviešanas, izvešanas un īpašumtiesību maiņas aizliegšanu un novēršanu;
- UNESCO Konvencija par kultūras vērtību aizsardzību bruņota konflikta gadījumā.

Saistītie plānošanas un ieviešanas dokumenti:

- Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam;
- Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2022.–2027. gadam;

- Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja darbības stratēģija 2023.–2027. gadam;
- Pētniecības darba politika;
- Komunikācijas darba politika;
- Ikgadējie darba plāni;
- Iekšējie krājuma noteikumi, ar tiem saistītās procedūras un formas.

Krājuma darba mērķis ir veidot Muzeja misijā balstītu krājumu ar viegli izsekojamu dokumentāciju, kvalitatīvu uzskaiti un labi strukturētu tematisko klasifikāciju, rūpējoties par priekšmetu saglabāšanu, kā arī nodrošinot fizisku un digitālu pieejamību plašam ieinteresēto lokam.

Krājuma darba organizācijas struktūra un tās dalībnieki Muzeja pārmaiņu procesā

Pārskata periodā (2018–2022) ir mainījusies Muzeja administratīvā vadība. Līdz 2020. gada sākumam Muzejs strādājis direktores Edītes Bērziņas vadībā, kopš 2020. gada vidus – direktora Kaspara Vanaga vadībā, saņemot Veselības ministrijas uzdevumu realizēt pārmaiņu vadību.

Kopš 2020. gada vidus Muzejā ir īstenotas strukturālas izmaiņas, t. sk., Muzeja krājuma darba pārvaldībā. Likvidēta amata vieta – direktora vietnieks krājuma darbā, amata pienākumus apvienojot ar direktora vietnieka zinātniskajā darbā pienākumiem un izveidojot vienu amata pozīciju – direktora vietnieks pētniecības un krājuma darbā, lai veicinātu Muzeja krājuma zinātnisko izpēti. 2021. gadā Krājuma nodaļas vadītāja amats nodalīts no lietisko materiālu krājuma glabātāja amata, tādējādi nodrošinot sekmīgāku krājuma darba pārvaldības funkciju veikšanu. Ieviesta arī jauna amata pozīcija – krājuma publiskās pieejamības programmu vadītājs, ar mērķi veicināt krājuma pieejamību ieinteresētajām pusēm, t. sk., attīstot sadarbību ar pētniekiem un radošajām industrijām. 2023. gadā Krājuma nodaļā iekļauts arī Muzeja bibliotēkas pārzinis. Tas darīts ar mērķi veicināt koordinētāku komplektēšanas darbu starp Muzeja bibliotēku un krājuma reto grāmatu un iespieddarbu kolekciju, kas 1972. gadā izveidota, atlasot vērtīgākos Muzeja bibliotēkas eksemplārus, bet turpmākajos gados stihiski augusi, nepietiekami kritiski izvērtējot muzejiskos priekšmetus, kas piedāvāti krājuma papildināšanai.

Pašlaik tiek veikti būtiski ieguldījumi personāla atlasē un motivēšanas sistēmas uzlabošanā, lai mainītu Muzejam ilgstoši raksturīgo, krājuma darbā ļoti nevēlamo situāciju ar biežu darbinieku maiņu. Muzeja krājumu civiltiesiski atbildīgi glabā lietisko materiālu krājuma glabātājs, fotofonokino dokumentu krājuma glabātājs, mākslas krājuma glabātājs, rokrakstu, dokumentu un reto grāmatu krājuma glabātājs. Atbalsta funkciju krājuma darbā veic glabātājs (tehniķis), datu ievades operators krājumā, papīra, metāla un koka restauratori, fotogrāfs un tulkošanas (latīņu valodas) speciālists.

Pašreizējās krājuma darba politikas izvērtējums

Muzeja krājuma darba pārvaldība un stratēģiskā plānošana atspoguļojas Muzeja vēsturiskajos dokumentos; pēdējās desmitgadēs – vidējā termiņa darbības stratēģijās un krājuma darba politikās. Izvērtējot dokumentus, kas kopš 2000. gada ir iesniegti Muzeja akreditācijas mērķim, vērojama kvalitātes lejupslīde, stagnējoša tendence un rutīna.

Akreditējot Muzeju iepriekšējiem periodiem (2015–2019; 2018–2022), Zinātniskajā padomē apstiprinātās un akreditācijas komisijai iesniegtās “PSMVM krājuma politikas” saturiski neatšķiras, ir ļoti lakoniskas un neļauj uzzināt par iepriekšējo periodu stratēģisko plānu izpildi un nākamo periodu stratēģiskajiem uzdevumiem. Dokumentos izvirzītās krājuma darba prioritātes ir ļoti vispārīgas (piem., papildināt krājumu, pilnveidot tematiskās kartotēkas, aktivizēt informācijas ievadīšanu NMKK u.tml.) un sasaucas ar Ministru kabineta 2006. gada 21. novembra noteikumos Nr. 956 "Noteikumi par Nacionālo muzeju krājumu" definēto standarta funkciju izpildi. Tas atšķir šos divus dokumentus no iepriekšējiem, kas ir izvērstāki, konkrētāki un ļauj veiksmīgi izsekot Muzeja darba aktualitātēm trīs pirmajos akreditācijas periodos (2000–2005; 2005–2010; 2010–2015).

“PSMVM krājuma politika” (2018–2022) īsi iepazīstina ar Muzeja krājuma pamatstruktūru (klasifikāciju atbilstoši komplektētajiem priekšmetu tipiem) un atsevišķām tematiskajām priekšmetu grupām, uzskaita krājuma papildināšanas veidus un kritērijus, ļoti īsi raksturo krājuma saglabāšanas darbu (nepieminot krājuma priekšmetu konservāciju un restaurāciju, tikai atsevišķus preventīvos pasākumus) un krājuma pieejamību.

Krājuma satura raksturojums

Krājuma veidošanās vēsture

Muzejs veidots uz publiskās interesēs vāktas privātas kolekcijas pamata, kuras kopējais apjoms nav zināms un dažādos avotos tiek lēsts no 2000 līdz pat 100 000 neuzskaitītu vienību.¹ Pauls Stradiņš savu kolekciju veidojis ar lielu entuziasmu, taču bez muzejiskas pieejas. Tas rezultējies ļoti plašā tematiskajā, tipoloģiskajā, hronoloģiskajā un ģeogrāfiskajā tvērumā. Lai gan Paula Stradiņa vākums veido tikai nelielu daļu no kopējā Muzeja krājuma, tas licis pamatus komplektēšanas tradīcijām iestādē, t. i., Paula Stradiņa ieviestie kritēriji nav konkretizēti un sašaurināti. Līdz ar to, atbilstoši iepriekšējam Muzeja misijas formulējumam (2018–2022), Muzejs tiecies saglabāt, pētīt, izstādīt un popularizēt “materiālās un nemateriālās liecības, kā arī ar tām saistītu informāciju par Latvijas un pasaules medicīnas

¹ Dažādos avotus savos rakstos par muzeja vēsturi citējis Jānis Stradiņš (piemēram, : Становление Музея истории медицины проф. П.И. Страдыня // Из истории медицины III. – Рига: Издательство академии наук Латвийской ССР, 1960., Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja tapšana un izveidošanās // Acta Medico-Historica Rigensia VIII (XXVII). Veltījums Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja 50 gadu jubilejai. – Rīga, Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs un RSU Medicīnas vēstures institūts, 2007.); ticamākā no versijām ir par apm. 12 000 dažāda tipa priekšmetu.

vēsturi no tās pirmsākumiem līdz mūsdienām, lai veicinātu sabiedrības izglītošanu un attīstību.”²

Pārspīlēti ambiciozais komplektēšanas diapazons, kas izrietējis no vēl ambiciozākas pamatekspozīciju veidošanas ieceres, novedis pie situācijas, ka krājuma saturs nav pārskatāms un Muzeja darbinieki objektīvi nespēj orientēties lielā daļā uzkrāto materiālu, tēmu, vēsturisko periodu u.tml.

Krājuma struktūra

Atbilstoši aktuālajai statistikai Muzeja krājumā ir **215 033** vienību, **170 476** no tām – pamatkrājumā (dati uz 31.12.2022.). Krājums ir dalīts pamat-, palīg- un apmaiņas krājumā.

Krājuma uzskaites principi ir pakāpeniski mainīti, strukturējot krājumu pa priekšmetu grupām un izveidojot t. s. krājuma sektorus. Būtiskākās izmaiņas krājuma uzskaitē veiktas 1976. gadā, jauniegtajiem muzeja priekšmetiem sākot piešķirt gan galvenos, gan zinātniskos inventāra šifrus un numurus (iepriekš piešķirts tikai viens šifrs un numurs; 1976. gadā iepriekš lietotie šifri aizstāti ar jauniem). Priekšmeti, kas krājumā uzņemti līdz 1976. gadam, nav pārinventarizēti.

Pašlaik krājums ir strukturēts piecos sektoros (ar apakškolekcijām) pēc priekšmetu tiem:

1. Lietiskie materiāli (izveidots 1960. gadā, aktuālais pamatkrājuma šifrs LA, palīgkrājuma šifrs LZ) – 48 926 vienības

2. Fotofonokino dokumenti (izveidots 1960. gadā) – 82 901 vienības, izdalot kolekcijas:

2.1. Fotogrāfiju kolekcija (aktuālais pamatkrājuma šifrs Ff, palīgkrājuma šifrs Ffp)

2.2. Fotonegatīvu kolekcija (aktuālais pamatkrājuma šifrs Fn, palīgkrājuma šifrs Fnp)

2.3. Fotoalbumu kolekcija (aktuālais pamatkrājuma šifrs Falb, palīgkrājuma šifrs Falbp)

2.4. Digitālo fotofonokino datņu kolekcija (aktuālais pamatkrājuma šifrs Fdig, palīgkrājuma šifrs Fdigp)

2.5. CD un DVD kolekcija (visi priekšmeti palīgkrājumā, aktuālais šifrs Fdiskp)

2.6. Hologrammu kolekcija (visi priekšmeti palīgkrājumā, aktuālais šifrs Fhp)

2.7. Kinolenšu kolekcija (visi priekšmeti palīgkrājumā, aktuālais šifrs Fkfp)

2.8. Skaņuplašu, audiokasešu, magnetofona lenšu kolekcija (visi priekšmeti palīgkrājumā, aktuālais šifrs Fskp)

2.9. Videokasešu kolekcija (visi priekšmeti palīgkrājumā, aktuālais šifrs Fvideop)

2.10. Diapozitīvu kolekcija (aktuālais pamatkrājuma šifrs Fdp, palīgkrājuma šifrs Fdpp)

² Atsevišķi bijušas formulētas misijas muzeja struktūrvienībām – Farmācijas muzejam (“Farmācijas muzeja misija ir radīt Latvijas sabiedrībā priekšstatu par farmāciju kā medicīnas nozari tās vēsturiskajā gaitā, veidojot sabiedrībā izpratni par tās nozīmību veselīgas sabiedrības attīstībā”) un Profesora Aleksandra Bieziņa muzejam (“Profesora Aleksandra Bieziņa muzeja misija ir Latvijas bērnu ķirurģijas pamatlicēja profesora Aleksandra Bieziņa piemiņas saglabāšana un popularizēšana”).

3. Rokraksti un dokumenti (izveidots 1971. gadā) – 49 862 vienības, izdalot kolekcijas:

3.1. Rokrakstu un dokumentu kolekcija (aktuālais pamatkrājuma šifrs R, palīgkrājuma šifrs Rp)

3.2. Digitālo rokrakstu un dokumentu datņu kolekcija (aktuālais pamatkrājuma šifrs Rdig, palīgkrājuma šifrs Rdigp)

4. Retās grāmatas un iespieddarbi (izveidots 1972. gadā) – 17 862 vienības, izdalot kolekcijas:

4.1. Reto grāmatu un iespieddarbu kolekcija (aktuālais pamatkrājuma šifrs B, palīgkrājuma šifrs Bp)

4.2. Digitālo grāmatu datņu kolekcija (aktuālais pamatkrājuma šifrs Bdig, palīgkrājuma šifrs Bdigp)

5. Māksla (izveidots 1986. gadā) – 15 482 vienības, izdalot kolekcijas:

5.1. Glezniecības kolekcija (aktuālais pamatkrājuma šifrs Tgl)

5.2. Grafikas kolekcija (aktuālais pamatkrājuma šifrs Tgr)

5.3. Medaļu kolekcija (aktuālais pamatkrājuma šifrs Tm)

5.4. Pastmarku kolekcija (aktuālais pamatkrājuma šifrs Tpm)

5.5. Plakātu kolekcija (aktuālais pamatkrājuma šifrs Tpl)

5.6. Tēlniecības kolekcija (aktuālais pamatkrājuma šifrs Tsk)

5.7. Vitrāžu kolekcija (aktuālais pamatkrājuma šifrs Tv)

5.8. Dažādu priekšmetu kolekcija³ (aktuālais pamatkrājuma šifrs Tdaž)

5.9. Digitālo mākslas darbu kolekcija (aktuālais pamatkrājuma šifrs Tdig, palīgkrājuma šifrs Tdigp)

5.10. Mākslas kolekciju (visu, izņemot digitālās) palīgkrājums (aktuālais šifrs Tp)

Krājuma priekšmetu dalījums pa sektoriem (pēc priekšmetu tipiem) veidots nepārdomāti un neatbilst mūsdienu klasificēšanas standartiem, tomēr to mainīt nav paredzēts, jo šādā gadījumā būtu nepieciešama pilnīga krājuma pārinventarizācija, kas ar pieejamajiem resursiem, ņemot vērā kopējo krājuma apjomu, nav iespējama.

Krājuma tematiskā klasifikācija

1992. gadā Muzejā bijis apstiprināts kolekciju klasifikators ar sīki izdalītām kolekcijām un tām atbilstošiem šifriem.⁴ Neskaidru iemeslu dēļ tas praksē ieviests tikai daļēji, radot dažādas pārpratuma situācijas. No krājuma uzskaites dokumentācijas un priekšmetu signējuma secināms, ka daļa 1992. gada klasifikatorā iekļauto kolekciju šifru tikuši ieviesti, daļa ne, daļa lietoti tikai kādu laiku, pēc tam no tiem atsakoties. Pārmaiņas dokumentāli nav

³ Priekšmeti ar tēlotājmākslas pazīmēm.

⁴ PSMVM pieteikums muzeja akreditācijai. Rīga, 2000. Pielikums Nr. 11 – 179.–187. lpp.

atspoguļotas un, ņemot vērā krājuma glabātāju mainību iestādē, radījušas problēmas priekšmetu identificēšanā un uzskaites veidošanas praksē.⁵

Lai novērstu kļūdīšanās riskus nākotnē, pašlaik ir izveidots saraksts ar visiem Muzejā vēsturiski lietotajiem kolekciju šifriem, iespēju robežās atzīmējot to aktīvās izmantošanas laiku.

Krājuma kartotēkas ir decentralizētas – katrs krājuma glabātājs tās veidojis vai papildinājis atbilstoši saviem ieskatiem. Krājuma un kartotēkas tematiskajā strukturējumā nav ievēroti vienoti klasificēšanas principi. Šī problēma negatīvi ietekmē tādas funkcijas kā krājuma komplektēšana (radot risku krājumā uzņemt analogus priekšmetus) un krājuma izmantošana (radot risku neatrast priekšmetus par interesējošo tēmu).

Lai risinātu šo situāciju, 2022. gadā uzsākts darbs pie vienota, centralizēta tematiskā klasifikatora izstrādes. Līdz šim ir izveidots elektronisks saraksts ar visu piecu krājuma sektoru kartotēkās izdalītajām tēmām un apakštēmām, izveidota darba grupa un uzsākta klasifikatora pārskatīšana un pilnveidošana, izveidota vienotā klasifikatora pamatstruktūra un izstrādāta paplašinātā struktūra vienai no pamatstruktūras sadaļām – farmācijai. Tematiskā klasifikatora pilnveide aktuālajā akreditācijas periodā izvirzīta kā prioritāte gan krājuma darba politikā, gan pētniecības darba politikā, jo paredz pētnieku un krājuma glabātāju sadarbību.

Tematiskā klasifikatora pamatstruktūrā ir sekojošas sadaļas:

1. Administratīvās iestādes
2. Alternatīvā medicīna
3. Anatomija
4. Ārstniecības un sociālās aprūpes iestādes
5. Dabaszinātnes
6. Diagnostika
7. Farmakoloģija
8. Farmācija
9. Fizioloģija
10. Funkcionālie traucējumi. Rehabilitoloģija
11. Higiēna
12. Izglītības un pētniecības iestādes
13. Medicīnas darbinieki
14. Medicīnas specializētās apakšnozares
15. Medicīnas muzeja vēsture
16. Medicīnas vēsture
17. Medicīniskie aparāti
18. Medicīniskie instrumenti
19. Neatliekamā medicīniskā palīdzība

⁵ Turklāt 1992. gada apstiprinātajā klasifikatorā Mākslas sektora kartēm un plāniem ticis ieviests šifrs Tp, kas jau kopš 1988. gada lietots Mākslas sektora palīgkrājuma priekšmetu apzīmēšanai.

20. Patoloģija
21. Sabiedriskās organizācijas
22. Slimnieku aprūpe
23. Sociālās zinātnes
24. Veselības aizsardzība. Profilakse

Krājuma veidošanas kritēriji

Muzeja un muzejisko (par kuru uzņemšanu vai neuzņemšanu krājumā atzinumu sniedz Krājuma komisija) priekšmetu izvērtēšanā balstās uz Ministru kabineta 2006. gada 21. novembra noteikumos Nr. 956 "Noteikumi par Nacionālo muzeju krājumu" minētajiem vispārīgajiem kritērijiem.

Ņemot vērā to, ka lielākā daļa pašreizējo Krājuma nodaļas darbinieku Muzejā strādā salīdzinoši īsu laiku un nevar balstīties ilgos gados uzkrātās empīriskās zināšanās par glabāšanā esošajām kolekcijām un priekšmetiem, labāko izpratni par krājuma saturu sniedz regulāru esības pārbaūžu veikšana un pieprasījumu apkalpošana. Esības pārbaudes komisija izskatīšanai Krājuma komisijā gatavo arī ierosinājumus par priekšmetu pārceļšanu no palīgkrājuma uz pamatkrājumu, atsavināšanu vai izņemšanu no krājuma.

Uzsākts un aktuālajā akreditācijas periodā īstenojams darbs pie detalizētāku, Muzeja jaunajai misijai atbilstošu vērtēšanas kritēriju izstrādes, kas nepieciešami krājuma izvērtēšanai un turpmākai krājuma komplektēšanai. Veikta rūpīga starptautiski akceptētu vērtēšanas modeļu izpēte, iepazīstoties ar Austrālijas *Significance 2.0: a guide to assessing the significance of collections*, Nīderlandes *Assessing Museum Collections Collection valuation in six steps* un Somijas *Analysing Significance*.

Komplektēšanas pieejas, veidi un metodes

Krājuma komplektēšanu Muzejs īsteno gan ar krājuma papildināšanas pieeju, gan krājuma priekšmetu atsavināšanas un izņemšanas no krājuma pieeju.

Krājums tiek papildināts pamatā:

- Dāvinājumu veidā;
- Pārņemot priekšmetus no publiskām un privātām institūcijām;
- Pirkumu veidā.

Muzejs var papildināt krājumu arī ekspedīcijās, pēc pasūtījuma izgatavojot priekšmetus, pieņemot novēlējumus un mantojumus, kā arī mainot muzejiskos un muzeja priekšmetus, taču šādas aktivitātes aktuālajā akreditācijas periodā nav plānotas.

Muzejs īsteno gan pasīvās, gan aktīvās krājuma papildināšanas metodes. Papildinot krājumu pasīvā ceļā, t. i., izvērtējot dažādus piedāvājumus, Muzejam ir iespēja atklāt individu un kopienu idejas un redzējumu par to, kam vajadzētu nonākt Muzeja krājumā; šis redzējums var atšķirties no paša Muzeja redzējuma un tādējādi to bagātināt. Aktīvā komplektēšana, kas paredz mērķtiecīgus materiālās vai nemateriālās kultūras liecību meklējumus, var sekot retrospektīvai kādas Muzeja tematiskās kolekcijas pārskatīšanai vai aktuālas tēmas fiksācijai.

Atsevišķos Muzeja pastāvēšanas periodos aktīvās krājuma papildināšanas metodes ir izmantotas, gan mērķtiecīgi vācot materiālus par konkrētām tēmām, gan nekritiski audzējot kopējo krājuma apjomu. Muzeju direktori Oļģerts Krūmiņš (1957–1960) un Herta Hanzena (1961–1972) izmantoja iespēju uzrunāt potenciālos dāvinātājus ar preses starpniecību un sūtot vēstules dažādiem adresātiem – privātpersonām un iestādēm, stāstot par jaundibināto Muzeju. Šajā periodā un arī pāris turpmākajās desmitgadēs Muzeja darbinieki devās ekspedīcijās, lai vāktu priekšmetus Muzeja krājumam. Savukārt pēdējās desmitgadēs Muzejā pamatā ir izmantotas pasīvās komplektēšanas metodes, kam viens no iemesliem bijis budžeta trūkums krājuma komplektēšanai, otrs – skaidrības zudums par stihiski izaugušā krājuma saturu un komplektēšanas uzdevumiem. Kritiski izvērtējot pašreizējo Muzeja krājumu un izvirzot jaunus, Muzeja misijā balstītus uzdevumus krājuma, pētniecības un komunikācijas darbam, nākotnes perspektīvā par atbilstošāko krājuma komplektēšanas mērķu sasniegšanai tiek uzskatīta aktīvā komplektēšana. Tā piemēram, 2021.–2023. gadā Muzejā sekmīgi tiek īstenota Covid-19 liecību komplektēšanas kampaņa, uzrunājot dažādus publiskā un privātā sektora pārstāvjus; nepieciešamais finansējums ticis piesaistīts no Valsts kultūrkapitāla fonda.

Lai izvairītos no riskiem uzņemt krājumā Muzeja misijai neatbilstošus vai dublējošus priekšmetus, kā arī celtu profesionālos standartus, 2023. gadā muzejisko priekšmetu izvērtēšanai izstrādāta un ieviesta “Novērtējuma ziņojuma forma”.

Krājuma papildināšanas tēmas un prioritātes

Aktuālajā akreditācijas periodā Muzejs nav izvirzījis konkrētas krājuma papildināšanas tēmas un prioritātes.

Ir secināts, ka krājuma uzskaitē joprojām nav uzņemta liela daļa Muzeja t. s. sākotnējā krājuma. Šo priekšmetu izcelsme ir neskaidra, bet, domājams, saistīta ar Paula Stradiņa vākumu. Priekšmetiem trūkst iegūšanas dokumentu, taču (domājams, 20. gs. 50. gadu beigās) ir veikta to pirmreizējā uzskaitē, veidojot sarakstu un sistemātisko kartotēku. Gan saraksts, gan kartotēka ir saglabājusies fragmentāri (t. i., saglabājusies 1 no, domājams, 3 saraksta kladēm un nepilnīga kartotēka). Kartotēka sākas ar uzskaites numuru 1 un beidzas ar uzskaites numuru 7352, daudzas uzskaites kartītes trūkst, daļa dublējas, uz dažām ir atzīmes, ka priekšmeti ir “izslēgti”, vienai uzskaites vienībai var būt liels skaits apakšvienību. Muzeja darbinieku leksikā šie priekšmeti ir saukti par “bezburtņiekām”, jo uzskaites numuriem nav pievienots šifrs. Tie glabājas kopā ar krājuma priekšmetiem un ir tikuši izmantoti kā krājuma priekšmeti. Šīs situācijas risināšana Muzeja vidējā termiņa darbības stratēģijā ir izvirzīta par plānošanas perioda galveno krājuma darba prioritāti. Ir paredzēts izveidot aktualizētu priekšmetu sarakstu, veikt esības pārbaudi un priekšmetu izvērtēšanu atbilstoši Muzeja misijai un krājuma komplektēšanas kritērijiem.

Muzejā līdz 2020. gadam ir savākti arī vairāki tūkstoši muzejisku priekšmetu ar nodomu uzņemt tos krājumā. Tiem pārsvarā trūkst iegūšanu apstiprinošu dokumentu un pavadošas informācijas. Priekšmeti, domājams, nav uzņemti krājumā vai nu darbinieku kapacitātes trūkuma dēļ, vai arī tāpēc, ka darbinieki tos ir paturējuši Muzejā, neraugoties uz to, ka Krājuma komisija lēmusi tos neuzņemt. Šie priekšmeti tiek lokalizēti vienviet, ilgtermiņā paredzot sarakstu veidošanu un izvērtēšanu.

Prioritizējot darbu ar iepriekš minēto, uzskaitē neuzņemto muzejisko priekšmetu senāko daļu – “bezburtņiekām” – un Muzeja krājumu, pirms nav veikta krājuma tematiskā

klasifikatora pārskatīšana un pilnveide, kā arī precīzi definēti priekšmetu izvērtēšanas kritēriji un metodoloģija, ir pieņemts lēmums stingri ierobežot krājuma papildināšanu ar jauniem muzeja priekšmetiem.

Muzeja uzdevums ir identificēt vērtīgākos krājuma priekšmetus, priekšmetu grupas un kolekcijas, kā arī pakāpeniski, balstoties uz esības pārbaužu rezultātiem, atteikties no mazvērtīgu vai Muzeja misijas īstenošanai neatbilstošu priekšmetu glabāšanas.

Krājuma saglabāšana

Muzeja krājumā ir visdažādāko veidu muzeja priekšmeti un to saglabātība ir ļoti atšķirīga. Krājuma saglabāšanā Muzejs par vienlīdz būtiskiem uzskata gan preventīvos pasākumus, gan krājuma priekšmetu konservāciju un restaurāciju. Neskatoties uz atbilstošu krātuves telpu un materiāli tehniskās bāzes nepietiekamību, Muzejs, savu iespēju robežās, krājumam, kā arī deponētajiem priekšmetiem tiecas nodrošināt iespējami labākos glabāšanas apstākļus.

Preventīvie pasākumi krājuma saglabāšanai

Muzeja krājums vēsturiski ticis daudzkārt pārvietots. Sākotnēji Paula Stradiņa vākums, no kura lielākā daļa bija eksponēta, glabājās Republikāniskās klīniskās slimnīcas (tagad – Paula Stradiņa Klīniskās universitātes slimnīcas) teritorijā esošas pagaidu ēkas 34 istabās.⁶ 1957. gadā Medicīnas vēstures muzejam kļūstot par Veselības aizsardzības ministrijas pakļautībā esošu valsts muzeju, visus muzejiskos priekšmetus tika iepļānots pārvietot uz piešķirto ēku L. Paegles ielā 1 (tagad – Ukrainas neatkarības iela 1). Taču, jaunajās telpās prioritārizējot darbu ar ekspozīciju izveidi, priekšmetu glabāšanai kritiski trūka vietas. Kur un kādos apstākļos tie turpmāk glabāti (uzsākot veikt uzskaites darbu un turpinot intensīvu komplektēšanu), nav zināms. "Pirmais risinājums radās, kad uzcēla t. s. jaunās kāpnes, tad krājums ieguva papildu platību un uzsāka tās aprīkojumu, bet pēc tam, kad muzeja vadība vienojās ar Rīgas Medicīnas institūtu⁷ [Kronvalda bulvārī 9] par krājuma pārvietošanu uz Anatomikumu un izvietojumu tā trešajā stāvā, viss bija jāsāk no sākuma – eksponātu [t. i. krājuma priekšmetu] pārvešana, jauno telpu apgūšana un iekārtošana."⁸ Muzeja bijušie darbinieki atsauc atmiņā arī dažādas pagaidu adreses Rīgas apkaimēs, piemēram, lielformāta priekšmeti, mēbeles, kādu laiku, šķiet, ir atradušās gan īrētās telpās Čiekurkalnā, gan Eduarda ielā 3 (tagad – Rēriha ielā) – ēkā, kuras vietā 2000. gadu sākumā⁹ Muzejam bijusi iecere izbūvēt jaunu krātuvi.

Krājuma priekšmeti, kas glabājās Kronvalda bulvārī 9, 2007. gadā tika pārvietoti uz šim mērķim atbrīvoto un sagatavoto Muzeja piebūvi Antonijas ielā 1 (tagad – Ukrainas neatkarības

⁶ Stradiņš, J. Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja tapšana un izveidošanās // Acta Medico-Historica Rigensia VIII (XXVII). Veltījums Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja 50 gadu jubilejai. – Rīga, Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs un RSU Medicīnas vēstures institūts, 2007. – 58. lpp.

⁷ Vēlāk – Rīgas Stradiņa universitāti, ar ko muzejs slēdza nomas līgumu.

⁸ Vesperis, Mārtiņš. Mūžs muzejā. Saruna ar Aiju Dirbi // Acta Medico-Historica Rigensia VIII (XXVII). Veltījums Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja 50 gadu jubilejai. – Rīga, Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs un RSU Medicīnas vēstures institūts, 2007. – 191. lpp.

⁹ PSMVM pieteikums muzeja akreditācijai. – Rīga, 2000. gada marts. – 17. lpp.

ielā 1).¹⁰ Jaunā krātuve 228,7 m² platībā tika aprīkota ar atbilstošām metāla, t. sk., mobilajām, plauktu, skapju un atvilktnu bloku sistēmām. Tajā izvietoja arī Reto grāmatu un iespieddarbu krājumu, kas iepriekš glabājās muzeja galvenajā ēkā (tagadējās bibliotēkas telpās¹¹).

Lielformāta priekšmetu glabāšanai 2007. gadā (?) tika noslēgts telpu nomas līgums ar SIA "Rīgas 1. slimnīca"¹² par 171,68 m² platību Bruņinieku ielā 5.¹³ 2018. gada 4. jūlijā slēgts jauns nomas līgums ar Latvijas Universitāti un priekšmeti pārvietoti uz pagaidu telpām 62,2 m² platībā Baznīcas ielā 5. Taču jau drīz priekšmetus atkal nācies pārvietot, 2019. gada 25. septembrī noslēdzot telpu nomas līgumu ar Veselības ministrijas pārstāvi "Valsts nekustamie īpašumi" par telpām 101,50 m² platībā Klijaņu ielā 7.

Telpu nepietiekamība krājuma priekšmetu izvietošanai risināta, veidojot arī tematiskas t. s. "atvērtā krājuma" sadaļas Muzeja galvenās ēkas pamatekspozīcijā¹⁴, kur krājums, neskaitot ekspozīciju telpas, izvietots 64,9 m² platībā.

Līdzšinējie risinājumi krājuma priekšmetu drošas glabāšanas nodrošināšanai vērtējami kā kompromiss, glabātuves ir šauras un pārblīvētas. Lai vismaz daļēji risinātu neapmierinošo situāciju ar Muzeja krājuma glabāšanai nepieciešamo telpu trūkumu, Muzejs 2022. gada nogalē noslēdza līgumu ar VSIA "Traumatoloģijas un ortopēdijas centrs" par telpu izmantošanu Dunties ielā 16 k-10, ar kopējo platību 202,3 m.²

Krātuve Dunties ielā 2023. gada sākumā aprīkota ar muzeja priekšmetu glabāšanai atbilstošām metāla plauktu sistēmām; uz to tiek pārvietotas atsevišķas lietisko materiālu un mākslas krājuma priekšmetu grupas no telpām Ukrainas neatkarības ielā 1 un Klijaņu ielā 7. Šis darbs izvirzīts kā viena no prioritātēm Muzeja 2023. gada darba plānā.

Muzejs apzinās, ka jebkura priekšmetu pārvietošana ir potenciāli saistīta ar dažādiem riskiem, t. sk., vibrāciju, temperatūras un mitruma svārstībām, tāpēc rūpīgi plāno visus pārvietošanas soļus, veic iepriekšēju sagatavošanos un ievēro drošības pasākumus, priekšmetus atbilstoši iepakojot, kravu transportēšanas laikā nostiprinot u.tml.

Muzeja krājums 2023. gada sākumā glabājas telpās, kuru kopējā platība ir 643 m.²

Krājuma priekšmetu vērtība tiek apzīmēta ar evakuācijas pakāpi (ko nosaka, uzņemot priekšmetus krājumā); visvērtīgākajiem krājuma priekšmetiem tiek piešķirta 1. evakuācijas pakāpe, pārējiem attiecīgi 2. un 3. evakuācijas pakāpe. Uzsākot pakāpenisku krājuma nozīmības izvērtēšanu, par vienu no uzdevumiem izvirzīta arī evakuācijas pakāpes noteikšana priekšmetiem, kam tā nav noteikta.

Apdraudējuma gadījumā prioritāri glābjami krājuma priekšmeti ar 1. evakuācijas pakāpi.

¹⁰ PSMVM dokumenti atkārtotai akreditācijai. – 2010. gada 5. oktobris. – 7. lpp.

¹¹ Muzeja bibliotēka tolaik bija izvietota muzeja galvenās ēkas bēniņu stāvā.

¹² Turpat.

¹³ Nav saglabāties 2007. gadā slēgtais līgums, tikai vēlāk pārslēgtie, kur minēts, ka izīrēta zeme, nevis telpas, turklāt katrā uzrādīta atšķirīga kvadrātūra.

¹⁴ Pirmā Farmācijas atklātā krātuve (28. zāle) izveidota 1985. gadā [V.Jurjana pēc muzeja pasūtījuma izgatavotā metāla režģa un bīdāmo stikla durvju (MVM 29022 LA 13687) pieņemšanas akts datēts ar 1985. gada 22. novembri]; otrā Farmācijas atklātā krātuve (26a. zāle) izveidota 1989. gadā (vēlāk pārveidota par Zobārstniecības atklāto krātuvi) [V.Jurjana pēc muzeja pasūtījuma izgatavotā metāla režģa (MVM 37495 LA 16012) pieņemšanas akts datēts ar 1989. gada 31. oktobri]; Lepras atklātā krātuve (34a. zāle) izveidota 2013. gadā.

Visām Muzeja krātuvēm ir nodrošināta apsardzes sistēma (diennakts apsargi, kustību sensori, signalizācija) un ugunsdrošības sistēmas, ieskaitot ugunsdzēsības iekārtas. Muzeja priekšmeti, kas izgatavoti no dārgmetāliem, tiek glabāti seifos.

Muzeja uzmanība vērsta arī uz tādiem preventīvās saglabāšanas pasākumiem kā krājuma priekšmetu iepakojšana uzglabāšanai krātuvēs, t. i., ievietošana bezskābes aploksnēs, mapēs, kastēs u.tml., paletizēšana, apsegšana u.tml. Krājuma preventīvās saglabāšanas nodrošināšanai muzejs ir iegādājies un lieto baktericīdās caurplūdes lampas (telpu dezinficēšanai) un saldējamo kameru (tekstiliju aizsardzībai pret kukaiņiem). Regulāra mikroklimata (temperatūras un relatīvā mitruma) monitorēšana ekspozīciju telpās un glabātuvēs tiek veikta ar higrotermometriem.

Atbildīgie krājuma glabātāji pārbauda muzeju priekšmetu saglabātību krājuma priekšmetu esības un saglabātības pārbaudēs, kā arī pirms un pēc priekšmetu pārvietošanas Muzejā vai deponēšanas.

Muzeja rīcībā pašlaik nav izolatora inficēto priekšmetu novietošanai un apstrādei, kā arī telpu jauniegūto muzeja priekšmetu apstrādei.

Konservācija un restaurācija

Muzeja pastāvēšanas pirmajās desmitgadēs krājuma priekšmetu konservācija un restaurācija nav notikusi profesionāli, bet uzticēta “māksliniekam-restauratoram”, kam bijusi mākslinieka izglītība; procesi nav dokumentēti. Ļoti retos gadījumos krājuma priekšmetu restaurācija tika veikta ārpakalpojumu veidā. Tiecoties profesionalizēt darbu ar Muzeja krājumu, 1981. gadā¹⁵ pēc galvenās fondu glabātājas iniciatīvas Muzejā tika izveidota Restaurācijas padome, kurā sākotnēji ietilpa krājuma glabātāji un direktora vietnieks zinātniskajā darbā. Pašlaik nav izdevies atrast dokumentālas liecības par to, kā laika gaitā padomes sastāvs mainījies, taču zināms, ka 1982. gadā Muzejā izveidota restauratora vakance, piesaistot darbinieku, kurš bija gatavs, stažējoties Latvijas un Lietuvas muzejos, apgūt papīra restaurāciju. Gandrīz vienlaikus Muzejā tika izveidota Restaurācijas nodaļa¹⁶, kas pastāvēja līdz 1987. gadam.¹⁷ Muzeja Restaurācijas padome pastāvēja līdz 1999. gadam¹⁸; turpmāk jautājumi par krājuma priekšmetu restaurāciju skatīti Krājuma komisijas sēdēs.

Pašlaik Muzejā strādā trīs restauratori (kopumā 1,5 slodze):

- Viens papīra restaurators (0,5 slodze, restauratora-meistara apliecība par restaurācijas kvalifikācijas novērtējumu, derīga līdz 2027. gada 24. martam);
- Viens metāla restaurators (0,5 slodze, derīga līdz 2028. gada 22. maijam);
- Viens koka restaurators (0,5 slodze, restauratora-meistara apliecība par restaurācijas kvalifikācijas novērtējumu, derīga līdz 2024. gada 22. martam).

Restauratoru skaits attiecībā pret krājuma vienību skaitu ir neliels, un restauratoru specializācijas neļauj plānot konservācijas un restaurācijas darbus visām krājumā pārstāvēto priekšmetu grupām, tāpēc atsevišķos gadījumos, piesaistot finansējumu un atbilstošus

¹⁵ 1981. gada 4. marta PSMVM pavēle Nr. 29.

¹⁶ Turpat, 291. lpp.

¹⁷ Turpat.

¹⁸ PSMVM pieteikums muzeja akreditācijai. – Rīga, 2000. gada marts. – 16. lpp.

atestētus restauratorus, krājuma priekšmetu konservācija vai restaurācija tiek veikta ārpakalpojumā.

Priekšmetu atlase konservācijai un restaurācijai notiek saskaņā ar aktuālajiem deponējumu pieprasījumiem, pieprasījumiem krājuma priekšmetu pārvietošanai Muzejā (uz izstādēm vai pamatekspozīcijām), citiem neparedzētiem gadījumiem, esības un saglabātības pārbaužu rezultātā sagatavotajiem sarakstiem par konservējamajiem un restaurējamajiem krājuma priekšmetiem.

Līdzšinējais muzeja priekšmetu konservācijas un restaurācijas darbs ir dokumentēts tikai daļēji. Lai gan 2015. gada 15. jūlijā apstiprinātie "PSMVM krājuma veidošanas, papildināšanas, uzskaites, saglabāšanas un izmantošanas iekšējie noteikumi" apraksta kārtību, kādā Muzejā veicams krājuma priekšmetu konservācijas un restaurācijas darbs, un tā uzskaitē, noteikumi nav strikti ievēroti. Vienīgi papīra restaurators ir regulāri pildījis t. s. "dienasgrāmatu", restaurācijas pasu uzskaitē nav notikusi, tās glabātas bez noteiktas sistēmas, krājuma priekšmetu uzskaitē veiktie restaurācijas un konservācijas pasākumi nav fiksēti. Problēmas risināšanai 2023. gadā ir izstrādātas un ieviestas procedūras, kas nosaka atbildības un kārtību, kādā Muzejā tiek veikts muzeja priekšmetu konservācijas un restaurācijas darbs.

Krājuma pieejamība un izmantošana

Krājuma pieejamība, atvērtība sabiedrības interesēm un vajadzībām ir viena no Muzeja krājuma darba prioritātēm, par būtisku priekšnoteikumu izvirzot intelektuālo godīgumu un informācijas verifikāciju. Ar Muzeja krājuma priekšmetiem interesenti var iepazīties Muzeja izstādēs, pamatekspozīcijās un pasākumos. Ar neeksponēto Muzeja krājuma daļu – Nacionālajā Muzeju krājuma kopkatalogā (NMKK), Muzeja mājaslapā, regulārās sociālo tīklu publikācijās, Muzeja un ārpusmuzeja pētnieku publikācijās, prezentācijās vai, pamatojoties uz iesniegumu, piesakot un saskaņojot krātuves apmeklējumu.

Mērķu sasniegšanai aktuālajā darbības periodā Muzejā ir attīstītas vairākas jaunas iniciatīvas:

1. Kopš 2023. gada janvāra amatā stājies krājuma publiskās pieejamības programmu vadītājs, kura tiešajos darba pienākumos ietilpst krājuma pieejamības veicināšana visām ieinteresētajām pusēm, t. sk., attīstot sadarbību ar pētniekiem un radošajām industrijām. Aktuālie pieprasījumi, atbilstoši to specifikai, tiek regulāri izskatīti Krājuma nodaļas sapulcēs un Krājuma komisijas sēdēs.

2. Izstrādātas procedūras: "Krātuves apmeklētāju pieņemšana", "Digitālu reprodukciju izsniegšana", "Izejošā deponēšana (akreditētiem muzejiem, valsts un pašvaldības zinātnes, kultūras vai izglītības institūcijām, Veselības ministrijas padotības iestādēm)", "Izejošā deponēšana (neakreditētiem muzejiem un citām institūcijām)", "Izejošā deponēšana (ārpus valsts robežām)", "Izejošā deponējuma termiņa pagarināšana", "Ilgstoši deponēto krājuma priekšmetu esības un glabāšanas apstākļu pārbaude", "Krājuma priekšmetu pārvietošana muzejā";

3. Aktualizētas ar krājuma izmantošanu saistītās līgumu un aktu formas;

4. Izstrādātas formas: “Pieprasījums krātuves apmeklējumam (iesniegums)”, “Pieprasījums darbam ar Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja krājuma priekšmetiem (iesniegums)”, “Apliecinājums par Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja krājuma priekšmetu fotografēšanu (reproducēšanu) privātai lietošanai” un “Iesniegums digitālu muzeja krājuma priekšmetu reprodukciju saņemšanai”.

5. Izstrādāti “Krātuves apmeklējuma noteikumi” un “Krātuves apmeklējuma kārtība”;

6. Muzeja mājaslapā izveidotas sadaļas “Pieteikšanās krātuves apmeklējumam”, “Krājuma priekšmetu deponēšana” un “Attēlu pieprasījumi”, kas kompaktā un strukturētā veidā nodrošina informāciju par Muzeja krājuma izmantošanas iespējām un nosacījumiem. Informācija publicēta arī angļu valodā, kas redzami veicinājis ārzemju pētnieku, kā arī kino industrijas pārstāvju interesi par Muzeja krājuma priekšmetiem.

Par atsevišķiem krājuma priekšmetu izmantošanas veidiem noteikta maksa saskaņā ar Muzeja publisko maksas pakalpojumu cenrādi. 2023. gadā paredzēts aktualizēt Muzeja cenrādi, kas daudzējādā ziņā padarīs krājumu pieejamāku pētniekiem.

Krātuves apmeklējums un attēlu izsniegšana

Ar neekspozēto Muzeja krājuma daļu, pamatojoties uz iesniegumu, apmeklētāji un interesenti var iepazīties, piesakot un saskaņojot krātuves apmeklējumu. Krātuves apmeklējuma laikā bez maksas var iepazīties ar krājuma tematiskajām un alfabētiskajām kartotēkām un krājuma priekšmetiem. Ja krājuma priekšmetiem nav tiesisku šķēršļu un nav apdraudēta to saglabātība, apmeklējuma laikā tos ir ļauts fotografēt atbilstoši Krātuves apmeklējuma noteikumiem. Ar materiāliem par medicīnu, medicīnas vēsturi un saistītām nozarēm apmeklētāji un pētnieki uz iesnieguma pamata var iepazīties arī muzeja bibliotēkā.

Atbilstoši statistikai, pēdējo 5 gadu laikā (2018–2022) ārpusmuzeja krātuves apmeklētājiem ik gadu izsniegtas vidēji 500 krājuma vienības. Tendence ir augoša, neskatoties uz Covid-19 pandēmijas ietekmi, kuras laikā krātuves apmeklējums bija ierobežots un izsniegto krājuma priekšmetu skaits, attiecīgi, mazāks. Pandēmijas laikā izsniegts ievērojami vairāk digitālo attēlu (2020. gadā – 1500), līdz ar to periodā vidējais attēlu izsniegšanas skaits gadā ir ap 600 vienībām.

2022. gadā, ievietojot Muzeja mājaslapā informāciju par krājuma izmantošanu arī angļu valodā, audzis ārvalstu interesentu pieprasījums. 2022. gadā un 2023. gada sākumā Muzeja krājuma priekšmetus izmantojuši pētnieki no Hārvardas, Oksfordas, Mančesteras universitātēm, kā arī kino industrijas pārstāvji no Berlīnes un Losandželasas.

2023. gadā uzsākta detalizēta pieprasījumu reģistrēšana, kas jau šobrīd norāda uz vietējai un starptautiskai sabiedrībai aktuālām tēmām un muzeja relevanci starptautiskā kontekstā. (piemēram, HIV/AIDS aktīvisms Latvijā 1988–1991, Vladimira Demihova eksperimenti ar dzīvniekiem, zoologa, mikrobiologa, Nobela prēmijas laureāta Iļjas Mečņikova draudzība ar franču simbolisma gleznotāju Eiženu Karjēru un muzeja diorāmas, kas ir viens no pētniecības objektiem arī muzeja pārdefinēšanās procesā).

Muzejā nav atsevišķas telpas apmeklētāju pieņemšanai; apmeklētāju darba vietas ierīkotas krājuma glabātāju darba kabinetos, kas atsevišķos gadījumos var traucēt krājuma glabātāju ikdienas darbu un ierobežo iespēju vienlaicīgi pieņemt vairākus apmeklētājus.

Meklējot optimālāko veidu krājuma glabātāju un pētnieku sadarbībai, kopš 2023. gada sākuma apmeklētāji krātuvē pamatā tiek uzņemti ceturtdienās.

Ir identificētas un pakāpeniski tiek risinātas arī citas problēmas, kas ierobežo krājuma izmantošanu, piemēram:

-Ļoti liela krājuma priekšmetu daļa nav digitalizēta, t. sk., nav izgatavotas kvalitatīvas attēlu arhīvdatnes;

-Liela daļa krājuma priekšmetu nav zinātniski apstrādāti vai ir vāji apstrādāti.

Deponējumi

Krājuma priekšmeti tiek regulāri deponēti atbilstoši pieprasījumiem un Krājuma komisijas atzinumiem vietējiem un ārzemju deponējumu ņēmējiem. Līdz 2023. gadam Muzejs deponēšanai Rīgā un reģionos piedāvājis trīs ceļojošās izstādes. Muzejs nodrošina bezmaksas krājuma priekšmetu deponēšanu akreditētiem muzejiem, valsts un pašvaldību zinātnes, kultūras vai izglītības institūcijām un Veselības ministrijas padotības iestādēm. Katru gadu muzeja priekšmetus deponē arī kino industrijas pārstāvji. Atbilstoši statistikai pēdējo piecu gadu laikā Muzejs deponējis vidēji 480 krājuma priekšmetus gadā (no tiem vidēji 420 pamatkrājuma priekšmetus).

Krājuma digitalizācija

Krājuma saglabāšanas un pieejamības nolūkos kopš 2010. gada Muzejā tiek veikta krājuma digitalizācija, ar to saprotot fiziska muzeja priekšmeta digitālas kopijas iegūšanu, metadatu sagatavošanu, sistematizētu arhivēšanu un drošu glabāšanu, metadatu ievadi krājuma uzskaites sistēmā un publiskas pieejamības nodrošināšanu.

Digitalizācijas procesā tiek ņemta vērā KISC izstrādātā "Muzeju krājuma digitalizācijas rokasgrāmata" un Latvijas Nacionālās bibliotēkas izstrādātās "Materiālā un nemateriālā kultūras mantojuma digitalizācijas, digitāli radītā kultūras mantojuma vākšanas un ilglaicīgās saglabāšanas darbu vadlīnijas".

Sākotnēji muzeja krājuma digitālajai uzskaitēi paralēli izmantots Nacionālais muzeju krājuma kopskatalogs (NMKK) un 2010. gadā izveidotā muzeja elektroniskās uzskaites sistēma KPUS (Krājuma priekšmetu uzskaites sistēma). KPUS tika ievadīti metadati par jauniegūtajiem muzeja priekšmetiem un nodrošināta uzskaites dokumentu – pieņemšanas aktu, uzskaites kartīšu, zinātnisko pasu – noformēšana. 2021. gadā tika lemts atteikties no KPUS turpmākas izmantošanas, jo sistēma nebija savietojama ar NMKK, t. i., nedarbojās metadatu eksportēšanas funkcija. Šobrīd Muzeja krājuma digitālā uzskaitē tiek veikta tikai NMKK. Līdz 2023. gadam NMKK ir ievadīti dati par 32 344 krājuma vienībām.

Digitalizācijas process Muzejā tiek organizēts trīs posmos:

- muzeja priekšmeta metadatu ievade NMKK;
- muzeja priekšmeta digitālās attēldatnes iegūšana un sistematizēta arhivēšana digitālo attēlu datubāzē;

- muzeja priekšmeta metadatu papildināšana NMKK ar digitālo attēldatni.

Informācija par priekšmeta digitalizāciju tiek norādīta uz glabāšanas iepakojuma un uzskaites kartītē, un / vai zinātniskajā pasē.

Digitalizāciju veic Muzeja darbinieki: datu ievades operators krājumā, pētnieki, krājuma glabātāji un Krājuma nodaļas vadītājs, kurš ir arī Muzeja NMKK konta administrators. Krājuma glabātāji veic divdimensionālo krājuma priekšmetu skenēšanu, fotogrāfs – trīsdimensionālo krājuma priekšmetu fotofiksāciju.

Muzejam ir iegādāti 3 skeneri, kuri tiek izmantoti divdimensionālu krājuma priekšmetu (līdz A3 formātam) digitalizācijai. A4 formāta skenerim ir aprīkojums mazā izmēra fotonegatīvu un diapozitīvu skenēšanai. Neliela izmēra telpisko priekšmetu kvalitatīvākai fotografēšanai iegādāta gaismas kaste. Atsevišķu kolekciju vai priekšmetu grupu digitalizācija tiek veikta arī ārpakalpojuma veidā.

Krājums tiek digitalizēts prioritārā secībā:

1. Jauniegtie muzeja priekšmeti;
2. Deponējamie muzeja priekšmeti;
3. Konservācijai vai restaurācijai izsniedzamie muzeja priekšmeti;
4. Muzeja priekšmeti saskaņā ar aktuālajām pētniecības tēmām;
5. Muzeja priekšmeti, kas realizēti nestabilos materiālos (piem., plastmasas priekšmeti, fotonegatīvi, krāsu fotogrāfijas, balējoši rokraksti un dokumenti);
6. Ekspozīcijas muzeja priekšmeti;
7. Ikgadējās krājuma priekšmetu esības pārbaudēs apzinātie muzeja priekšmeti;
8. Pārējie muzeja priekšmeti.

Pārskata periodā Muzejs ir piedalījies ERAF Kultūras mantojuma digitalizācijas projektos, kā rezultātā izgatavoti kvalitatīvi digitālie attēli vairāk nekā 3000 krājuma priekšmetiem. Aktuālajā akreditācijas periodā prioritāri NMKK tiek papildināts arī ar ERAF Kultūras mantojuma digitalizācijas projekta (2. kārtas) ietvaros iegūtajām attēldatnēm, t. sk., veicot metadatu labošanu un papildināšanu.

Muzeja priekšmetu digitālās kopijas tiek glabātas krājuma priekšmetu digitālo attēlu datubāzē *MS Teams* Muzeja kontā, kas tiek kārtots atbilstoši krājuma struktūrai. Līdz 2023. gadam ir iegūtas un arhivētas aptuveni 15 000 digitālās attēldatnes. Ar Veselības ministrijas un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas atbalstu kopš 2023. gada rasta iespēja Muzeja digitālo attēlu datubāzes rezerves kopijas glabāšanai Latvijas Valsts radio un televīzijas datu glabātuvē, iekļaujot Muzeju Valsts elektronisko sakaru centra pakalpojumu izmantotāju sarakstā.

Krājuma darba problēmas un no tām izrietošās prioritātes

Nr.p.k.	Krājuma darba problēmas	Iespējamie risinājumi
---------	-------------------------	-----------------------

1.	Krājuma nodaļā vēsturiski bijusi ļoti augsta kadru mainība.	Problēmas risināšana izvirzīta kā prioritāte līdz Muzeja atkārtotajai akreditācijai 2023. gada septembrī. Ar Veselības ministrijas atbalstu rasta iespēja Muzeja darbinieku atalgojuma celšanai un veselības apdrošināšanai, radot iespēju motivēt darbiniekus un tādējādi mazināt kadru mainības risku.
2.	Krājuma priekšmetu dalījums pa sektoriem (pēc priekšmetu tipiem) veidots nepārdomāti un neatbilst klasificēšanas standartiem.	Konsultējoties ar KM Arhīvu, bibliotēku un muzeju nodaļu, nolemts, ka izmaiņas netiks veiktas, jo prasītu pilnu krājuma pārinventarizēšanu, kas ar pieejamajiem resursiem, ņemot vērā kopējo krājuma apjomu, nav iespējamas.
3.	Krājuma tematiskā kartotēka ir decentralizēta; katrā no krājuma sektoriem tā veidota atsevišķi. Krājuma tematiskajā strukturējumā nav ievēroti vienoti klasificēšanas principi. Trūkumi tematiskajā kartotēkā sniedz nepilnīgu priekšstatu par Muzeja krājuma saturu, kavējot priekšmetu meklēšanu atbilstoši lietotāju vajadzībām, kā arī negatīvi ietekmē krājuma komplektēšanas darbu.	Problēmas risināšana izvirzīta kā akreditācijas perioda (2023–2027) prioritāte. Izveidota darba grupa, kas pārskata tematisko kartotēku un veic klasifikatora pārkārtošanu pēc vienotiem principiem.
4.	Nav apkopots krājuma uzskaitē vēsturiski un aktīvi lietoto šifru saraksts.	Problēmas risināšana izvirzīta kā prioritāte līdz Muzeja atkārtotajai akreditācijai 2023. gada septembrī. Izveidoti 2 šifru saraksti: vienā uzskaitīti visi muzejā vēsturiski lietotie šifri, otrā – aktīvi lietotie šifri, kas tiek piešķirti jauniegūtajiem muzeja priekšmetiem.
5.	Krājuma vēsturiskajā uzskaitē – inventāra grāmatās, aktos, uzskaites kartītēs – ir liels kļūdu īpatsvars (piem., viens priekšmets var būt uzņemts uzskaitē atkārtoti, priekšmetu uzskaitē galvenajās un zinātniskajās inventāra grāmatās veikta pēc atšķirīgiem principiem u.tml.).	Esības pārbaūžu laikā konstatētās kļūdas iespēju robežās tiek novērstas.
6.	Krājuma vēsturiskajā uzskaitē – inventāra grāmatās, uzskaites kartītēs – ietvertā pamatinformācija par muzeja priekšmetiem nav pietiekama priekšmetu identifikācijai.	Identificētajiem muzeja priekšmetiem paredzēts veidot izvērstākus aprakstus, ievadot metadatus NMKK.

7.	No krājuma vēsturiskās uzskaites – inventāra grāmatām – nav iespējams noteikt krājuma priekšmetu skaitu, jo pret katru inventāra numuru mēdz būt vairākas vienības un nav uzrādīts to kopējais skaits.	Veicot esības pārbaudes, priekšmetu sarakstā tiek fiksēta reālā situācija, t. i., reālais skaits.
8.	Sistemātiskajā kartotēkā daļai muzeja priekšmetu nav aktualizēts topogrāfiskais novietojums, līdz ar to priekšmeti nav atrodami.	Iespēju robežās tiek aktualizēta informācija par muzeja priekšmetu aktuālo topogrāfisko novietojumu.
9.	Daļa krājuma priekšmetu, kas bijuši uzņemti Lietisko materiālu sektora uzskaitē (šifri "A", "Z", "LA" un "LZ"), ir pakāpeniski, atbilstoši priekšmetu tipam, nodoti citiem sektoriem. Sektoru, uz kuriem priekšmeti nodoti, zinātniskajās inventāra grāmatās šie priekšmeti nav uzskaitīti. Vienīgais, kas apliecina, ka konkrētie priekšmeti atrodas sektora, uz kuru tie nodoti, krājuma glabātāja civiltiesiski atbildīgā glabāšanā, ir vai nu akti, vai atzīmes "A", "Z", "LA" un "LZ" šifru inventāra grāmatās, vai atzīmes "A", "Z", "LA" un "LZ" šifru sistemātiskās uzskaites kartītēs (kas ne vienmēr kopā ar priekšmetiem ir nodotas sektora krājuma glabātājam). Pārvietoto priekšmetu ir daudz, sistēma ir nepārskatāma un no juridiskā viedokļa apšaubāma.	Konsultējoties ar KM Arhīvu, bibliotēku un muzeju nodaļu, nolemts, ka sistēma netiks mainīta, taču iekšējie krājuma noteikumi tiks papildināti ar punktu, ka krājuma glabātāji ir civiltiesiski atbildīgi par priekšmetiem, kas ar aktiem saņemti no citiem sektoriem. Balstoties uz pārvietošanas aktiem, uzsākta elektronisku sarakstu izveide par priekšmetiem, kas pārvietoti no viena krājuma sektora uz citu.
10	Izņemot priekšmetus no krājuma, ne vienmēr ir veiktas atbilstošas atzīmes krājuma uzskaitē (inventāra grāmatās, uzskaites kartotēkā); reizēm trūkst dokumentu par priekšmetu izņemšanu no krājuma.	Problēmas risināšana izvirzīta kā akreditācijas perioda (2023–2027) prioritāte. Tiek pārskatīti visi vēsturiskie dokumenti, kas saistīti ar priekšmetu izņemšanu no krājuma, veidots elektronisks reģistrs ar visiem no krājuma izņemtajiem priekšmetiem (atbilstoši dokumentācijai), pārbaudītas atzīmes uzskaites dokumentācijā.
11	Dokumentācija par iepriekš veiktajām esības pārbaudēm ir nepilnīga (akti ir tikai daļēji parakstīti, atsevišķām esības pārbaudēm trūkst aktu pielikumu – priekšmetu sarakstu, nav fiksēta krājuma priekšmetu saglabātība u.tml.).	Pārskatāmībai izveidots reģistrs, kurā apkopota pieejamā informācija par veiktajām krājuma esības pārbaudēm.

12	Krājumā uzņemts liels skaits priekšmetu, kuru izcelsme nav izsekojama (trūkst atsauču uz iegūšanas dokumentiem vai lietotas tādas atsauces kā: "no iepriekš iegūtiem materiāliem", "no iepriekš saņemtiem materiāliem", "no iepriekš saņemtajiem materiāliem", "no iepriekš savāktajiem materiāliem", "no iepriekš savāktiem materiāliem", "apstrādāti iepriekš savākti materiāli", "no iepriekš uzņemtiem materiāliem").	Iespēju robežās tiek veikta priekšmetu izcelsmes izpēte.
13	Krājumā uzņemts liels skaits priekšmetu ar vājām muzealitātes pazīmēm un izmantošanas potenciālu.	Problēmas risināšana izvirzīta kā akreditācijas perioda (2023–2027) prioritāte. Esības pārbaūžu laikā tiek veidoti saraksti, rosinot šo priekšmetu izņemšanu no krājuma.
14	Krājumā uzņemti dublējoši priekšmeti.	Problēmas risināšana izvirzīta kā akreditācijas perioda (2023–2027) prioritāte. Esības pārbaūžu laikā tiek veidoti saraksti, rosinot šo priekšmetu izņemšanu no krājuma.
15	Krājumā uzņemts liels apjoms autortiesību objektu, kuru mantiskās tiesības (vai to izmantošanas licences) nepieder muzejam, apgrūtinot vai sadārdzinot to publiskas pieejamības nodrošināšanu; šiem priekšmeti bieži nav zināmi autori / autortiesību subjekti.	Paredzēts iespēju robežās noskaidrot autorus / autortiesību subjektus un vienoties par mantisko tiesību pārņemšanu.
16	Krātuvēs vienkopus ar krājuma priekšmetiem glabājas analogi vai tematiski / tipoloģiski tuvi muzejiski priekšmeti, kas nav uzņemti krājuma uzskaitē un kuriem nav iegūšanas dokumentu. Daļa no tiem ir maldinoši signēti ar Muzeja krājuma uzskaitē raksturīgiem šifriem un inventāra numuriem.	Esības pārbaūžu laikā muzejiskie priekšmeti tiek atlasīti un fiziski novietoti atsevišķi no muzeja priekšmetiem. Paredzēta priekšmetu izvērtēšana, t. i., atbilstība Muzeja misijai un krājuma komplektēšanas kritērijiem. Priekšmeti, kas ir atbilstoši Muzeja misijai un krājuma komplektēšanas kritērijiem, tiks uzņemti Muzeja krājuma uzskaitē ar Krājuma komisijas atzinumu un Muzeja direktora lēmumu.

17	<p>Krājuma uzskaitē joprojām nav uzņemta liela daļa Muzeja t. s. sākotnējā krājuma. Šo priekšmetu izcelsme ir neskaidra, bet, domājams, saistīta ar Paula Stradiņa vākumu. Priekšmetiem trūkst iegūšanas dokumentu, taču (domājams, 20. gs. 50. gadu beigās) ir veikta to pirmreizējā uzskaitē, veidojot sarakstu un sistemātisko kartotēku. Gan saraksts, gan kartotēka ir saglabājusies fragmentāri (t.i., saglabājusies 1 no, domājams, 3 saraksta kladēm un nepilnīga kartotēka). Kartotēka sākas ar uzskaites numuru 1 un beidzas ar uzskaites numuru 7352, daudzas uzskaites kartītes trūkst, daļa dublējas, uz dažām ir atzīmes, ka priekšmeti ir "izslēgti", vienai uzskaites vienībai var būt liels skaits apakšvienību. Muzeja darbinieku leksikā šie priekšmeti ir saukti par "bezburtniekiem", jo uzskaites numuriem nav pievienots šifrs. Tie glabājas kopā ar krājuma priekšmetiem un tiek izmantoti kā krājuma priekšmeti.</p>	<p>Problēmas risināšana izvirzīta kā akreditācijas perioda (2023–2027) prioritāte. Konsultējoties ar KM Arhīvu, bibliotēku un muzeju nodaļu, nolemts, ka, balstoties uz pirmreizējās uzskaites datiem, tiek veidots priekšmetu saraksts. Muzejiskie priekšmeti tiek pakāpeniski atlasīti un fiziski novietoti atsevišķi no muzeja priekšmetiem. Paredzēta priekšmetu izvērtēšana, t. i., atbilstība Muzeja misijai un krājuma komplektēšanas kritērijiem. Priekšmeti, kas ir atbilstoši Muzeja misijai un krājuma komplektēšanas kritērijiem, tiks uzņemti Muzeja krājuma uzskaitē ar Krājuma komisijas atzinumu un Muzeja direktora lēmumu.</p>
18	<p>Muzejā savākti vairāki tūkstoši muzejisku priekšmetu ar nodomu uzņemt tos krājumā. Tiem pārsvarā trūkst iegūšanu apstiprinošu dokumentu un pavadošas informācijas. Priekšmeti, domājams, nav uzņemti krājumā vai nu kapacitātes trūkuma dēļ, vai arī tāpēc, ka darbinieki tos ir paturējuši muzejā, neraugoties uz to, ka Krājuma komisijas atzinums un Muzeja direktora lēmums bijis tos neuzņemt.</p>	<p>Priekšmeti tiek lokalizēti vienviet. Konsultējoties ar KM Arhīvu, bibliotēku un muzeju nodaļu, nolemts, ka ilgtermiņā jāveido saraksti un jāveic izvērtēšana, t. i., atbilstība Muzeja misijai un krājuma komplektēšanas kritērijiem. Priekšmeti, kas ir atbilstoši Muzeja misijai un krājuma komplektēšanas kritērijiem, tiks uzņemti Muzeja krājuma uzskaitē ar Krājuma komisijas atzinumu un Muzeja direktora lēmumu.</p>
19	<p>Krātuves ir pārblīvētas. Muzeja priekšmeti šādos glabāšanas apstākļos ir guvuši nopietnus bojājumus.</p>	<p>Problēmas risināšana izvirzīta kā akreditācijas perioda (2023–2027) prioritāte. Ar Veselības ministrijas atbalstu Muzejam rasta iespēja krājuma vajadzībām iegūt papildu telpas 200 m² platībā, taču to uzturēšana saistīta ar jaunām izmaksām, kurām pagaidām nav rasts ikgadējs papildu finansējums valsts budžeta dotācijas ietvaros. (Krājuma komplektēšanā starp būtiskākajiem kritērijiem noteikti muzejisko</p>

		priekšmetu izmēri un glabāšanas iespējas).
20	Finansiālu apsvērumu dēļ Muzejam ir nepietiekama materiāli tehniskā bāze muzeja priekšmetu preventīvai aizsardzībai, konservācijas un restaurācijas darbam.	Apkopots nepieciešamību saraksts; iespēju robežās tiek iepirkti materiāli, kas nepieciešami muzeja priekšmetu preventīvajai aizsardzībai, konservācijai un restaurācijai.
21	Līdzšinējais muzeja priekšmetu konservācijas un restaurācijas darbs ir dokumentēts tikai daļēji. Lai gan 2015. gada 15. jūlijā apstiprinātie "PSMVM krājuma veidošanas, papildināšanas, uzskaites, saglabāšanas un izmantošanas iekšējie noteikumi" apraksta kārtību, kādā Muzejā veicams krājuma priekšmetu konservācijas un restaurācijas darbs un tā uzskaitē, noteikumi nav strikti ievēroti. Vienīgi papīra restaurators ir regulāri pildījis t. s. "dienasgrāmatu", restaurācijas pasu uzskaitē nav notikusi, tās glabātas bez noteiktas sistēmas, krājuma priekšmetu uzskaitē veiktie restaurācijas un konservācijas pasākumi nav fiksēti.	Problēmas risināšana izvirzīta kā prioritāte līdz Muzeja atkārtotajai akreditācijai 2023. gada septembrī. Izstrādātas un ieviestas procedūras, kas nosaka atbildības un kārtību, kādā Muzejā tiek veikts muzeja priekšmetu konservācijas un restaurācijas darbs.
22	Attēlu pieprasījumu apkalpošanai nav sagatavotas pieprasījuma un līguma formas.	Problēmas risināšana izvirzīta kā akreditācijas perioda (2023–2027) prioritāte. Izstrādātas un ieviestas pieprasījumu un līgumu formas attēlu pieprasījumu apkalpošanai.
23	NMKK ievadīts salīdzinoši liels nekvalitatīvu metadatu apjoms.	Pakāpeniski tiek pārskatītas iepriekš veiktās metadatu ievades, nepieciešamības gadījumā veicot labojumus un papildinājumus. Veicot šo darbu paralēli metadatu ievadei par jaunām uzskaites vienībām, sarūk MK noteikumos izvirzīto prasību izpilde.

24	Digitālo attēlu datubāzes sistematizēšanai nav izstrādātas vienotas vadlīnijas (sistematizēšanas principi, tehnisko parametru prasības, datņu nosaukuma veidošana, uzskaites sistēma par digitalizācijas gadu, digitalizētāju, datnes pievienošanu NMKK ievadītajiem metadatiem).	Problēmas risināšana izvirzīta kā prioritāte līdz Muzeja atkārtotajai akreditācijai 2023. gada septembrī. Izstrādāti digitalizācijas noteikumi, kas iekļauti procesā "Iekšējie krājuma noteikumi".
25	Krājuma digitālo attēlu datubāzes rezerves kopiju glabāšana.	Problēmas risināšana izvirzīta kā prioritāte līdz Muzeja atkārtotajai akreditācijai 2023. gada septembrī. Ar Veselības ministrijas un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas atbalstu rasta iespēja Muzeja digitālo attēlu datubāzes rezerves kopijas glabāšanai Latvijas Valsts radio un televīzijas datu glabātuvē, iekļaujot Muzeju Valsts elektronisko sakaru centra pakalpojumu izmantotāju sarakstā.
26	Lai nodrošinātu kvalitatīvu digitalizācijas gaitu, trūkst materiāli tehniskās bāzes (digitālā fotokamera, speciālās apgaismes sistēmas, skeneris lielformāta fotonegatīviem un diapozitīviem), kā arī piemērotas telpas priekšmetu fotografēšanai.	Tiek apzinātas nepieciešamības un iespēju robežās meklēti risinājumi.
27	Nepieciešama krājuma darbinieku apmācība muzeja priekšmetu kvalitatīvas fotofiksācijas veikšanai.	Tiek meklētas iespējas krājuma darbinieku apmācībai.